

АВЯ
КЗВ

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КІЦЕЛЮК ВАСИЛЬ МИРОСЛАВОВИЧ

УДК 343.98:343.34

**РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ
ВИМОГ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах серед проблем державного будівництва особливого значення набувають питання забезпечення безпеки особи від загроз соціального, природного й техногенного характеру. Однією зі складових національної безпеки є захист особи, майна, суспільства та держави від пожеж. Для забезпечення пожежної безпеки в Україні створено та ефективно функціонує єдина державна система цивільного захисту населення. Однак пожежі й надалі становлять значну загрозу суспільній безпеці, спричиняючи загибель людей, значні матеріальні збитки та екологічні втрати.

За даними територіальних органів управління Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) України, протягом 2016 року в Україні зареєстровано 74,2 тис. пожеж, унаслідок яких загинуло 1872 особи (у тому числі 57 дітей), 1351 особа отримала травми (з них 121 дитина). Матеріальні збитки від пожеж становлять 5,2 млрд грн (з них прямі матеріальні збитки – 1,6 млрд грн). Серед головних причин займань з тяжкими наслідками понад третини (35,2 %) становлять порушення правил пожежної безпеки. Зазначене кореспондується з офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України, МВС та Національної поліції України, згідно яким кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 270 КК України («Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки») становить, зокрема: у 2013 р. – 278; 2014 р. – 398; 2015 р. – 350; 2016 р. – 452; за п'ять місяців 2017 р. – 229.

Розслідування таких порушень на практиці завжди ускладнюється такими чинниками: втратою матеріальних слідів злочину під впливом об'єктивних процесів (високих температур) або унаслідок навмисних дій незацікавлених в об'єктивному розслідуванні осіб; можливим інсценуванням підпалів з метою приховування інших умисних злочинів; бланкетним характером законодавчого закріплення кримінальної відповідальності; необхідністю комплексного застосування різних за природою спеціальних знань; відсутністю належної спеціалізації слідчих; недосконалістю методичної бази тощо.

Науковим підґрунтям дослідження стали фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістичної методики, зокрема В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. І. Василичука, А. Ф. Волобуєва, В. Я. Горбачевського, А. В. Іщенка, В. О. Коновалової, В. В. Лисенка, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтєвського, Р. Л. Степанюка, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та ін.

У різні періоди проблеми розслідування злочинів, пов'язаних з виникненням пожеж, у тому числі порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, викликали інтерес вітчизняних та зарубіжних учених-криміналістів, зокрема А. Г. Аюпова, М. В. Безуглова, В. Д. Безвесільного, Ю. О. Бондаренка, М. С. Брайніна, М. М. Букаєва, О. С. Григор'яна,

В. С. Давиденка, О. Ф. Дьяченка, А. П. Єгорова, С. І. Зернова, М. І. Ісраїлова, Г. М. Казакова, О. Я. Качанова, В. В. Колеснікова, Б. В. Мегорського, С. П. Митричева, А. В. Мішина, О. М. Оркіна, І. Ф. Пантелєєва, І. О. Попова, А. А. Умаєва, Л. А. Ушакова, А. І. Федора, М. Л. Цимбала, І. Д. Чешка та ін.

Відзначаючи теоретичну та практичну значущість праць згаданих учених, варто зауважити, що вони не містять комплексного вивчення питань розслідування встановлених законодавством вимог пожежної безпеки з урахуванням сучасного стану законодавства і правозастосовної практики. Отже, наразі існує потреба в розробленні сучасних криміналістичних рекомендацій розслідування цих злочинів, а саме: визначенні та аналізі елементів криміналістичної характеристики; обставин, що підлягають встановленню; типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, а також особливостей проведення слідчих (розшукових) дій та призначення експертиз. Зазначене й зумовлює вибір теми дисертаційного дослідження та визначає його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження узгоджується з положеннями Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015), Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), планів проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015–2017 роки. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 23 грудня 2014 р. (протокол № 23).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає в розробленні теоретичних засад та криміналістичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення методики досудового розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких *задач*:

- висвітлити стан наукових досліджень проблем розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки;
- визначити способи вчинення порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки;
- окреслити інші елементи криміналістичної характеристики порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, розкрити їх зміст та взаємозв'язки;
- охарактеризувати обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування;
- виокремити типові слідчі ситуації і версії на початковому етапі розслідування та запропонувати відповідні програми дій слідчого;

– розкрити особливості взаємодії слідчого з представниками компетентних державних органів, на які покладено забезпечення пожежної безпеки;

– з'ясувати специфіку проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях зазначеної категорії;

– висвітлити особливості допиту учасників кримінального провадження;

– визначити можливості експертних досліджень, що проводяться під час розслідування.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються у зв'язку з виявленням та розслідуванням порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки.

Предмет дослідження – розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки.

Методи дослідження. Основою методології дослідження є сукупність прийомів, засобів і способів наукового пізнання сутності та змісту злочинної діяльності, а також діяльності правоохоронних органів з виявлення й розслідування злочинів у їх діалектичному зв'язку. Під час проведення дослідження застосовувались як загальнонаукові методи (*спостереження, опису, порівняння, класифікації*) з метою виявлення закономірностей, що характеризують злочинність та досудове розслідування (розділи 1–3), так і спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий* – для розкриття поглядів учених різних часів на проблеми, що стосуються предмета дослідження (підрозділ 1.1); *порівняльного аналізу* – при узагальненні різних підходів учених щодо змісту ключових понять та категорій (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); *догматичний і метод аналізу визначень* – з метою уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *формально-логічний* – при розкритті змісту та обсягу понять «криміналістична характеристика порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки», «спосіб вчинення злочину», «слідча ситуація», «взаємодія слідчого з фахівцями державних органів, на які покладається забезпечення пожежної безпеки» та інших дефініцій у межах предмета дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3); *системно-структурний* – для формування структури криміналістичної характеристики та основ методики розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (підрозділи 1.2, 1.3); *соціологічні (інтерв'ювання, анкетування)* – для з'ясування думок слідчих щодо проблем дослідження (розділи 1–3); *статистичні (групування, зведення, аналіз кількісних показників)* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, правозастосовної та судової практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені матеріали вивчення 103 кримінальних проваджень про злочини, передбачені ст. 270 КК України, та 72 відповідні обвинувальні вирoki судів за період 2012–2016 рр.; зведені дані соціологічного опитування 137 слідчих органів внутрішніх справ (Національної поліції) Київської, Харківської, Івано-Франківської, Вінницької областей,

13 судових експертів відповідного профілю; 27 висновків пожежно-технічних експертиз; систематизована статистична звітність про стан злочинності та результати роботи правоохоронних органів за 2012–2016 рр.; статистичні та аналітичні матеріали Генеральної прокуратури України, МВС України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної служби з надзвичайних ситуацій України та Державної служби статистики України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням, в якому на основі положень криміналістики та кримінального процесу розроблено методологічні засади розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки з урахуванням сучасного стану законодавства та правозастосовної практики. У роботі сформульовано та обґрунтовано низку висновків і пропозицій, що мають значення для криміналістичної науки, а також діяльності органів досудового розслідування й суду. Зокрема:

вперше:

- запропоновано наукові засади окремої методики розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, що містить загальні рекомендації стосовно організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань;

- розроблено криміналістичну класифікацію порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки за ознаками місця (галузі) учинення злочину (підприємства, об'єкти будівництва, житлові будинки, торговельні та розважальні організації й заклади, установи охорони здоров'я, освітні заклади) і за суб'єктом порушення (службова особа, відповідальна за дотримання правил пожежної безпеки згідно з функціональними обов'язками, та приватна особа, на яку покладено обов'язки дотримуватися відповідних правил);

- здійснено систематизацію документальних джерел слідової інформації, що містять відомості про стан організації та дотримання пожежної безпеки на об'єкті;

удосконалено:

- перелік обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування за фактом пожежі, зокрема дані про функціонально-технічні умови в обстановці об'єкта напередодні пожежі, які характеризують стан організації та дотримання встановлених законодавством вимог пожежної безпеки;

- характеристику порушень вимог пожежної безпеки, а саме: встановленого порядку зберігання, використання та перевезення пожежонебезпечних речовин та матеріалів; правил пожежної безпеки в технологічних процесах на виробництві; при влаштуванні та експлуатації електромереж, електроустаткування та електроприладів; при використанні відкритого джерела вогню; вимог експлуатації елементів пічного опалення;

- положення ситуаційного підходу шляхом виокремлення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування порушень встановлених

законодавством вимог пожежної безпеки та алгоритмів (програм) дій слідчого в таких ситуаціях;

дістало подальший розвиток:

– організаційні й тактичні підходи щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, зокрема огляду місця події, допиту, а також призначення судових експертиз;

– наукове обґрунтування доцільності проведення комплексних експертиз під час розслідування означеної категорії порушень (пожежно-технічна; вибухотехнічна; електротехнічна; будівельно-технічна; експертиза матеріалів, речовин та виробів);

– бачення напрямів удосконалення взаємодії слідчого з представниками компетентних державних органів, на які покладено забезпечення пожежної безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та надалі може бути використано в:

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування – для безпосереднього використання розроблених методичних рекомендацій слідчими Національної поліції під час розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 26 серпня 2016 р.);

– *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, під час проведення різних видів занять з дисциплін «Криміналістика» і «Особливості розслідування окремих видів злочинів», а також при підготовці окремого розділу («Тактика дій під час огляду місця події в окремих ситуаціях» (п. 20.12 «Тактика дій при огляді місця пожежі»)) довідника інспектора-криміналіста «Участь спеціаліста в огляді місця події» (акт Національної академії внутрішніх справ від 17 березня 2017 р.);

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження проблем та розроблення науково обґрунтованих положень і рекомендацій з питань розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (акт Національної академії внутрішніх справ від 19 січня 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. У методичних рекомендаціях, підготовлених у співавторстві, автору належить 40,0 % матеріалу (розділ 2 «Криміналістична характеристика порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки»; розділ 3 «Початковий етап розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки»). Інші матеріали, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Правові засоби захисту прав людини в контексті трансформації українського суспільства» (м. Київ,

10–12 грудня 2015 р.); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.); «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти (м. Київ, 8 грудня 2016 р.); «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, 9–10 грудня 2016 р.); «Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 20 грудня 2016 р.); «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.); «Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю» (м. Кривий Ріг, 13 квітня 2017 р.).

Публікації. Результати дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 15 наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому виданні, вісім тез – у юридичних матеріалів міжнародних і всукраїнських науково-практичних конференцій, а також методичних рекомендаціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (224 найменування на 22 сторінках) і семи додатків на 32 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 251 сторінка, з них обсяг основного тексту – 196 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; конкретизовано шляхи та форми їх запровадження й апробації; наведено характеристику публікацій дисертанта з відображенням основних положень дослідження.

Розділ 1 «Теоретичні основи дослідження та криміналістична характеристика порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» складається з трьох підрозділів і присвячений комплексному теоретичному та правовому аналізу досліджуваних порушень як підґрунтя для формування криміналістичної методики їх розслідування.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукових досліджень проблем розслідування встановлених законодавством порушень вимог пожежної безпеки»* проаналізовано генезис і стан наукового розроблення проблем розслідування означених порушень.

Вивчено історію розвитку наукової думки щодо розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами, починаючи із засновників цього напрямку: А. Вейнгарта, 1906 р. (один з фундаторів теорії криміналістики приділяв увагу розслідуванню злочинів, пов'язаних з пожежами різного походження), В. Штибера та Г. Шнейкerta, 1925 р. (розробники методичного підґрунтя для

розслідування злочинів різних категорій, надавали перші рекомендації щодо розслідування підпалів та порушень вимог пожежної безпеки).

Підвищення наукової уваги до проблеми розслідування пожеж припадає на середину ХХ ст. У цей період з'являються фундаментальні праці М. С. Брайніна («Розслідування справ про пожежі», 1956 р.), С. П. Мітрічева (Методика розслідування підпалів та злочинних порушень правил пожежної безпеки, 1959 р.) та Б. В. Мегорського («Методика встановлення причин пожеж», 1966 р.).

У другій половині ХХ ст. відбувається розподіл наукових інтересів за окремими напрямками: загальна методика розслідування (А. Я. Качанов, І. А. Попов, М. Л. Цимбал, І. Д. Чешко); використання спеціальних знань під час розслідування (С. І. Зернов, Г. М. Казаков, А. Н. Оркін, М. М. Степанов, А. І. Федотов); розслідування окремих видів пожеж (В. П. Єгоров, В. В. Єгошин, Н. І. Кожарський, Є. І. Круглов, К. Н. Шепелєв); взаємодія з фахівцями державних органів, на які покладається забезпечення пожежної безпеки (К. Б. Гранкін, Е. В. Лантух, А. П. Рижаків, С. І. Соболевська, В. М. Соколов) та ін.

Сучасний стан розвитку вітчизняної наукової думки з означеної проблематики висвітлено в дисертаційних дослідженнях М. Л. Цимбала («Тактика огляду місця події при розслідуванні пожеж», 1999 р.), Г. М. Степанової («Особливості предмета доказування у справах про підпали з метою приховування злочинів», 2004 р.), В. В. Колеснікова («Розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами», 2005 р.), М. Ю. Бузинарського («Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу», 2011 р.).

Відсутність окремого фундаментального дослідження проблем розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки спричинило наявність прогалин у методико-криміналістичному забезпеченні розслідування означених порушень (86,7 % опитаних правоохоронців вважають цей чинник визначальним), що вплинуло на визначення пріоритетних напрямів дисертаційної роботи.

У підрозділі 1.2 «Способи вчинення порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» наголошується, що пізнання способу вчинення злочину має важливе методологічне значення для ефективного розслідування та обрання тактики проведення слідчих (розшукових) дій.

Основними структурними елементами способу вчинення означених порушень визначено бездіяльність (дії) особи, відповідальної за дотримання вимог пожежної безпеки, та їх причинно-наслідковий зв'язок з обставинами, які сприяють виникненню пожежі. Встановлено, що спосіб порушення вимог пожежної безпеки не містить підготовчих дій до вчинення злочину, що є визначальним для диференціації криміналістичних методик розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами, зокрема, при розмежуванні порушень вимог пожежної безпеки та підпалів.

Виявлено зв'язки способу вчинення даних порушень з іншими елементами криміналістичної характеристики, зокрема із суб'єктом правопорушення, місцем та часом його вчинення. Різні елементи криміналістичної характеристики порушень вимог пожежної безпеки поєднані у причині виникнення пожежі, яка охоплює діяння суб'єкта (складова способу вчинення) та умови, що сприяли займанню (складова обстановки).

Доведено, що спосіб учинення цих злочинів зумовлює утворення відповідної слідової картини на місці події, детальне вивчення та аналіз якої є особливо актуальними, оскільки вона подібна при вчиненні інших злочинів, пов'язаних з виникненням пожежі. Відтак, визначення за слідовою картиною способу вчинення порушення вимог пожежної безпеки є необхідною умовою обрання організаційних засобів і тактичних прийомів збирання доказів у цій категорії кримінальних проваджень.

У підрозділі 1.3 «Інші елементи криміналістичної характеристики порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» запропоновано уточнене визначення обстановки вчинення порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки як системи взаємопов'язаних елементів, що характеризують організацію та стан дотримання нормативних вимог пожежної безпеки на об'єкті, обмежені певними територіальними рамками, характеризуються тривалим за часом періодом перед, під час та після пожежі й містять слідову картину злочину.

До елементів обстановки порушень правил пожежної безпеки віднесено місце та час злочину; умови й обставини, що сприяли виникненню пожежі, та сліди злочину.

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень, переважна більшість злочинних порушень правил пожежної безпеки відбувається на території підприємств (55,6 %), на об'єктах будівництва (22,8 %), у житлових будинках (12,8 %), а також у торговельних та розважальних організаціях і закладах (6,2 %), в установах охорони здоров'я та соціального захисту населення (2,1 %), в освітніх закладах (0,5 %).

Встановлено, що час вчинення означених порушень зазвичай характеризується тривалим періодом та не збігається з часом виникнення пожежі, що є наслідком злочинного діяння.

Перелік категорій суб'єктів учинення порушень вимог пожежної безпеки є широким і відзначається наявністю зв'язків з об'єктом пожежі, характер яких визначено у відповідних нормативних актах (загальної, місцевої та локальної дії). Відтак, суб'єкти досліджуваних порушень визначені як особи, які постійно чи тимчасово наділені організаційно-розпорядчими чи (або) адміністративно-господарчими функціями установ та організацій різних форм власності, а також громадяни, які проживають чи (або) володіють (користуються) відповідними об'єктами. Потерпілі також пов'язані як з об'єктом пожежі, так і із суб'єктами таких порушень. На об'єктах підприємств промисловості, енергетики, капітального будівництва, а також соціального призначення – це, як правило, особи, що працюють на цих об'єктах та знайомі з підозрюваним та (або)

об'єднані стосунками субординації між собою, що відображено у відповідних нормативно-правових актах організацій. У житлових будинках – це мешканці, які постійно чи тимчасово проживають у цих будинках, а також знайомі з підозрюваним.

Розділ 2 «Початковий етап розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» складається з трьох підрозділів і присвячений особливостям виявлення злочинів цієї категорії, а також визначенню правових й організаційних засад спільної діяльності органів досудового розслідування з органами, на які покладено забезпечення пожежної безпеки.

У підрозділі 2.1 *«Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки»* розглянуто особливості встановлення обставин порушень нормативних вимог пожежної безпеки. Зокрема, зважаючи на бланкетний характер законодавчого визначення означених порушень, визначено, що крім обставин, зазначених у КПК України (ч. 1. ст. 91), на початковому етапі розслідування необхідно зібрати дані про обстановку, що передувала пожежі; обставини виникнення та розвитку пожежі; характеристику обстановки, що склалася після пожежі.

Особливе значення має встановлення даних про функціонально-технічні умови в обстановці об'єкта попередні пожежі, які характеризують стан організації та дотримання встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. До таких даних належать: пожежно-технічна характеристика (конструктивно-планувальні особливості) об'єкта, на якому сталася пожежа; дані про особу, відповідальну за дотримання пожежної безпеки на об'єкті (дата призначення, період перебування на посаді, проходження необхідної підготовки тощо); стан організації пожежної безпеки (наявність і стан засобів гасіння та планів евакуації, проведення необхідних інструктажів); інформація про легкозаймисті речовини та матеріали, що перебували на об'єкті пожежі та в зоні горіння; особливості технологічного процесу на об'єкті; додаткові обставини та події, які безпосередньо передували виникненню пожежі.

З усіх джерел інформації найбільш інформативними є різноманітні документи: проектна та виконавча документація; приписи наглядових органів; відомчі накази, розпорядження з питань пожежної безпеки та охорони об'єкта; акти інвентаризацій та ревізій, накладні на одержання та відпуск товарно-матеріальних цінностей; акти про результати вимірювання опору контурів захисного заземлення (опору заземлення), опору ізоляції електричних дротів тощо. За результатами опитування, складним тактичним завданням для слідчих виявилось визначення переліку документів, необхідних для встановлення обставин, що підлягають доказуванню (93,5 %), опрацювання їх змісту (88,3 %), оцінення доказового значення (72,1 %) та установаження місця їх зберігання (45,4 %).

Для збирання інформації про перебіг та розповсюдження пожежі необхідно здійснити ретельний аналіз постійних зон розвитку пожежі: горіння,

тепловиділення та задимлення, що дасть змогу встановити джерело запалювання, а отже, і безпосередню причину пожежі.

Виявлення та аналіз даних, що характеризують обстановку на об'єкті після пожежі, має значення для визначення тяжкості наслідків події та впливає на вирішення питання про підстави для початку кримінального провадження. Обстановка, що склалася після пожежі, характеризується інформацією про наслідки пожежі (їх тяжкість), стан матеріалів й обладнання (їх залишків) тощо.

У підрозділі 2.2 «Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» з'ясовано, що на формування слідчих ситуацій впливають як об'єктивні (обсяг та характер початкової інформації, що є в розпорядженні слідчого; наявність та стійкість джерел доказової інформації; інтенсивність процесів зникнення доказів та чинники, які впливають на це; наявність у розпорядженні слідчого необхідних засобів, способів, часу і можливості їх оптимального використання; кримінально-правова оцінка події, що існувала на конкретний момент розслідування; стан взаємодії слідчого з іншими органами й підрозділами), так і суб'єктивні (психологічний стан слідчого, рівень його знань і кваліфікація, практичний досвід, спроможність приймати й реалізовувати рішення в екстремальних ситуаціях; протидія з боку зацікавлених учасників провадження; зусилля слідчого, спрямовані на зміну слідчої ситуації; наслідки помилкових дій (у тому числі розголошення даних) слідчого, оперативного працівника, експерта, понятих; непередбачені дії потерпілого чи осіб, причетних до розслідування події) чинники.

На основі аналізу матеріалів практики встановлено, що на дії слідчого у відповідних ситуаціях найбільш впливають такі чинники: велика кількість, безсистемність та складність змісту нормативно-правових актів і технічної документації (96,3 %); інформаційний дефіцит, викликаний втратою слідів злочину під впливом високих температур (94,7 %); недостатній досвід розслідування таких порушень (83,6 %); тактичні помилки під час проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій (45,4 %); обмеженість (відсутність) доступу до необхідної інформації про функціонально-технічні умови в обстановці об'єкта напередодні пожежі (40,1 %); недоліки в організації взаємодії з іншими органами, що беруть участь у розслідуванні (32,9 %).

У підрозділі 2.3 «Взаємодія слідчого з фахівцями державних органів, на які покладено забезпечення пожежної безпеки» розглянуто правові й організаційні засади взаємодії слідчого та представників територіальних підрозділів ДСНС України, а також визначено умови ефективності такої взаємодії, а саме: законність; спільність завдань щодо реалізації законодавства у сфері забезпечення пожежної безпеки; узгодженість діяльності суб'єктів; раціональне та доцільне використання сил і засобів; чітке визначення правового статусу суб'єктів взаємодії; уникнення дублювання при виконанні своїх функцій.

За результатами вивчення практики взаємодії встановлено, що найбільш дієвими спільними заходами є: 1) заходи превентивного характеру (внесення

працівниками органів ДСНС до органів поліції пропозицій щодо вжиття конкретних заходів для виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення означених порушень; забезпечення у структурних підрозділах органів поліції і територіальних органах ДСНС України закріплення відповідальних осіб за організацію роботи, пов'язаної з пожежами; організація проведення спільних занять (тренінгів, комплексних учень); спільне проведення протипожежної пропаганди серед населення); 2) заходи, що проводяться з метою розслідування пожежі (обмін первинною інформацією; спільна діяльність суб'єктів у складі спеціалізованої слідчо-оперативної групи на місці події; залучення до матеріалів провадження документів, підготовлених відповідними фахівцями (акт про пожежу або звіт спеціаліста про причину виникнення пожежі; довідка про метеорологічні умови на момент виникнення і розвитку пожежі, видана відділами гідрометеорологічного центру; відповідний витяг з посиланнями на пункти, статті тощо, позначення та назву нормативно-правового акта, порушення якого могли призвести до пожежі, тощо); 3) заходи, спрямовані на підбиття підсумків взаємодії та узагальнення отриманих даних (заслуховування на нарадах звітів про результати проведення оглядів місць пожеж, виявлення, попередження та припинення правопорушень, пов'язаних з пожежами, їх розслідування, встановлення осіб, які їх вчинили; звірення обліків інформації про пожежі, зафіксовані в органах ДСНС України, та проваджень, що внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тощо).

Розділ 3 «Проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» складається з трьох підрозділів і присвячений з'ясуванню тактичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій та визначенню експертних досліджень під час розслідування означених порушень.

У підрозділі 3.1 *«Огляд місця події при розслідуванні порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки»* розкрито зміст й особливості таких етапів проведення даної слідчої (розшукової) дії: 1) підготовка до проведення огляду перед прибуттям на місце пожежі (у тому числі психологічна); 2) ознайомлення з обстановкою на місці події (з'ясування обставин, які склалися напередодні пожежі; визначення тактики огляду згарища і заходів з його реалізації; визначення найголовніших ділянок та елементів, що підлягають огляду (зони горіння, тепловиділення та задимлення); обхід об'єкта пожежі в певній послідовності); 3) проведення безпосереднього огляду місця події (визначення осередку пожежі, особливостей пожежного навантаження та джерела запалювання; установлення напрямків розповсюдження вогню; порівняння усього побаченого із закономірностями виникнення та розвитку пожежі; виявлення негативних можливих обставин на місці події); 4) заключний етап огляду місця пожежі (вилучення речових доказів; фіксація результатів огляду місця події).

За результатами опитування слідчих встановлено, що добір відповідного тактичного прийому під час проведення огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушеннями вимог пожежної безпеки, залежить від

технічних та функціональних характеристик об'єкта пожежі (97,8 %), а також від однозначності визначення осередку виникнення вогню (95,4 %). Зокрема, ексцентричний спосіб проведення огляду місця пожежі ефективний за умови, що джерело запалення однозначно визначене і загальна площа займання невелика. Якщо осередок виникнення вогню не є очевидним, а об'єкт пожежі характеризується великою площею, огляд місця події проводиться за секторами, а в межах кожного сектора – зигзагоподібно.

У підрозділі 3.2 «Допит при розслідуванні порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» доведено, що на ефективність допиту в даній категорії кримінальних проваджень впливає своєчасне залучення спеціалістів різного профілю, зокрема фахівців у галузі пожежної безпеки, будівництва, електротехніки, електроенергетики, які дають фахові консультації, сприяють постановці необхідних запитань, допомагають правильно оцінити показання допитуваного.

Визначено перелік осіб, допит яких має бути проведено обов'язково: особи, які виявили та повідомили про пожежу; особи, які перебували на об'єкті до виникнення пожежі; очевидці пожежі; відповідальні за пожежну безпеку об'єкта; керівник об'єкта; представники адміністрації; керівник та учасники гасіння пожежі зі складу пожежних підрозділів; потерпілі. Наголошено, що цей перелік не є вичерпним і залежить від обставин конкретного провадження.

З'ясовано, що тактика проведення допиту зазначених осіб при розслідуванні таких порушень часто зумовлена психічним станом допитуваних, оскільки подія пожежі викликає психоемоційні реакції, які пригнічують розумову діяльність особи та здатність надавати адекватну оцінку подіям.

Виокремлено три групи допитуваних: перша група – особи, які перебували на об'єкті пожежі й усвідомлювали, що існує загроза їх життю та здоров'ю; друга – особи, які сприймали обставину пожежі, при цьому їх життю та здоров'ю нічого не загрожувало; третя – обізнані особи, які опинилися на місці пожежі відповідно до посадового становища чи службових обов'язків, що має значення для визначення тактики та послідовності проведення допитів таких осіб.

Обґрунтовано, що допит осіб, які перебувають у стані сильного емоційного потрясіння, варто проводити пізніше, а за відсутності такої можливості – отримати від них лише інформацію, необхідну для проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, а здійснити більш повне та детальне з'ясування обставин пожежі під час додаткового чи повторного допиту.

У підрозділі 3.3 «Проведення судових експертиз при розслідуванні порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» з'ясовано, що проведення значної кількості різних видів експертних досліджень є особливістю даної категорії кримінальних проваджень. Обов'язкові експертизи проводяться для встановлення обставин, прямо зазначених у законі (ч. 1, ст. 91 КПК України) або таких, що зумовлені складними технічними, фізичними, хімічними явищами чи їх сукупністю. Відтак, при розслідуванні порушень правил пожежної безпеки обов'язково призначаються судово-

медична (з метою встановлення причини та часу настання смерті, а також ступеня ушкоджень здоров'ю) та пожежно-технічна (для встановлення осередку виникнення вогню, його напрямку та розповсюдження) експертизи. Ці види експертних досліджень призначаються першочергово з метою мінімізації розриву в часі між подією пожежі та експертним дослідженням, що, з одного боку, усуває загрозу спотворення слідової картини злочину, з іншого – надає слідчому необхідну початкову інформацію для подальшого планування розслідування. Призначення додаткових експертних досліджень визначається потребами та умовами конкретного провадження. Запропоновано перелік та визначено можливості таких експертиз.

Обґрунтовано висновок про доцільність проведення пожежно-технічної експертизи безпосередньо на місці події, оскільки на місці пожежі експерт виявляє та оцінює інформативні ознаки в сукупності, а у протоколі огляду не завжди можливо повністю відобразити обстановку пожежі та зафіксувати окремі деталі, що мають вирішальне значення для встановлення осередку пожежі. Відтак, висновок експерта, заснований лише на матеріалах провадження, часто робить його неповним та (або) неточним.

Визначено об'єкти різних за природою експертних досліджень та питання, що можна вирішити під час їх проведення. Зважаючи на специфіку кожного виду експертиз доведено, що лише комплексне використання спеціальних знань дасть змогу реконструювати елементи події, що відбулася, та за їх сукупністю встановити причини й механізм пожежі.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі дослідження комплексу питань, що виникають у діяльності слідчих підрозділів, сформульовано наукові положення та отримано результати, що в сукупності розв'язують важливе наукове завдання методико-криміналістичного забезпечення розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Визначено історичні періоди розвитку наукового знання щодо розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, зокрема: становлення припадає на початок ХХ ст. та пов'язане з розвитком науки криміналістики; активізація характеризується появою фундаментальних праць з методики розслідування даних злочинів середини ХХ ст.; розподіл за напрямками та спеціалізація – друга половина ХХ ст. Результати опитувань слідчих свідчать, що сучасний стан методико-криміналістичного забезпечення розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки потребує удосконалення шляхом з'ясування особливостей проведення слідчих (розшукових) дій (94,9 %); розроблення алгоритмів, програм дій слідчого в типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування (89,3 %); проведення окремих видів судових експертиз (82,6 %).

2. Спосіб вчинення порушень встановлених законодавством вимог полягає в діянні (дія чи бездіяльність) відповідальної за їх дотримання особи, які реалізуються у вигляді порушення цих нормативних вимог та спричиняють виникнення пожежі, що призводить до настання тяжких наслідків. Найбільш поширеними способами вчинення порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки є такі: порушення встановленого порядку зберігання, використання та перевезення пожежонебезпечних речовин і матеріалів (27,3 %); порушення правил пожежної безпеки в технологічних процесах на виробництві (24,2 %); порушення при влаштуванні та експлуатації електромереж, електроустановок та електроприладів (20,1 %); порушення правил пожежної безпеки при використанні відкритого джерела вогню (16,1 %); порушення вимог експлуатації пічного опалення (12,3 %).

3. Визначено елементи криміналістичної характеристики порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, а саме: спосіб, обстановка вчинення злочинну (обставини, що передували пожежі; обставини виникнення та розвитку пожежі; обстановка, що склалася після пожежі), особа злочинця (відповідальний за дотримання пожежної безпеки на об'єкті) та потерпілого. Охарактеризовано зв'язок елементів криміналістичної характеристики, зокрема: спосіб вчинення пов'язаний із суб'єктом та обстановкою (місцем, часом); особи злочинця та потерпілого характеризуються наявністю зв'язків як з об'єктом пожежі, так і між собою; причина пожежі корелюється з ознаками способу й обстановки.

4. До обставин, що підлягають встановленню, належать, крім визначеного законодавством предмету доказування (ч. 1. ст. 91 КПК України), дані про функціонально-технічні умови в обстановці об'єкта напередодні пожежі, які характеризують стан організації та дотримання встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Основними інформаційними джерелами для отримання зазначених даних визнано документи, в яких зафіксовано відомості про: відповідність стану пожежної безпеки на об'єкті встановленим вимогам; призначення осіб, відповідальних за дотримання вимог пожежної безпеки на об'єкті, та їх правовий статус; проведення інструктажів та перевірок знань з питань пожежної безпеки; рівень забезпечення належного функціонування установок пожежної автоматики та іншого приладдя; плани (схеми) евакуації на випадок пожежі; врегулювання діяльності пожежно-технічної комісії та добровільної пожежної дружини (команди) на об'єкті; результати перевірок органами, на які покладено функції державного контролю із забезпечення пожежної безпеки.

5. Виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Залежно від ступеня повноти та визначеності наявної в розпорядженні слідчого інформації: 1) відома особа, відповідальна за виконання вимог пожежної безпеки, а також встановлено приблизний час виникнення пожежі, місце початкового займання та спосіб ініціації вогню; 2) особа, відповідальна за дотримання вимог пожежної безпеки відома, але не затримана, встановлено приблизний час

виникнення пожежі, місце початкового займання, але точно невідомий спосіб ініціації вогню; 3) слідова картина злочину однаковою мірою виявляє ознаки як порушень вимог пожежної безпеки, так і підпалу. За способом одержання інформації запропоновано такі ситуації: 1) повідомлення з місця пожежі (адміністрація, свідки, відповідальний та ін.); 2) повідомлення потерпілих (родичів); 3) повідомлення з лікувального закладу; 4) повідомлення з ДСНС України.

6. Взаємодія слідчого з державними органами, на які покладено обов'язок забезпечення пожежної безпеки, має значення для: 1) визначення тактики досудового розслідування (інформаційний обмін, що включає отримання первинної інформації, надання документальних носіїв, архівних даних, взаємне звірення облікової інформації); 2) підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій (взаємне консультування в межах компетенції; діяльність у складі слідчо-оперативних груп); 3) розширення можливостей використання спеціальних знань (спільні дії і заходи щодо залучення широкого кола фахівців; проведення наукових досліджень; підготовка довідково-методичної літератури).

7. Специфіка проведення огляду місця події визначається такими обставинами: огляд на початковому етапі відбувається в умовах відсутності достовірної інформації щодо причини пожежі; потреба у використанні спеціальних знань зумовлює залучення до проведення огляду фахівців різних галузей знань (пожежно-технічного спеціаліста, судового медика, судово-ветеринарного фахівця (при загибелі тварин), інспектора-кінолога, відповідальних представників адміністрації, електротехніка, геодезиста, товарознавця, будівельника, хіміка та ін.); застосування під час огляду різноманітних спеціальних науково-технічних приладів та засобів; спрямування особливої уваги слідчого на максимальне збереження і збирання матеріалів для проведення експертиз; добір тактичних прийомів проведення огляду місця події залежить від можливості точного визначення осередку виникнення вогню.

8. Особливостями допиту під час розслідування означених правопорушень є: необхідність ретельної підготовки до проведення допиту з обов'язковим вивченням спеціальних нормативно-правових та відомчих документів; широке й різноманітне коло осіб, які можуть бути допитані; доцільність залучення спеціалістів різного профілю; урахування пригніченого психоемоційного стану свідків, спричиненого пожежею та здатного впливати на об'єктивність сприйняття й оцінку подій.

Опитування практичних працівників слідчих підрозділів показало, що тактика проведення допиту в цій категорії проваджень визначається з урахуванням таких обставин: наявність доказової інформації, що визначає ступінь доведеності участі та роль у вчиненні злочину (94,3 %); психічний стан допитуваного, що визначається ступенем впливу пожежі на здатність надавати об'єктивну оцінку подіям (91,7 %); підстави й умови затримання (89,8 %); причетність допитуваного до об'єкта пожежі та (чи) до осіб, які працюють або проживають у ньому (87,1 %), а також характеристика об'єкта пожежі (56,4 %).

9. У результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що під час розслідування означених порушень проводились: пожежно-технічна (98,7 %), судово-медична (89,5%), електротехнічна (56,4 %), вибухотехнічна (45,1 %) експертизи; експертиза матеріалів, речовин та виробів (36,2 %); технічна експертиза документів (26,1%); будівельно-технічна (23,1 %), трасологічна (25,4 %), почеркознавча (12,1 %) експертизи. За потреби, залежно від конкретних обставин провадження, може бути проведено балістичну, інженерно-технологічну експертизи, експертизу машин, обладнання, сировини й товарів народного споживання, транспортно-товарознавчу експертизу та військового майна, техніки й озброєння та інші види експертиз. Зважаючи на неоднорідність та специфічність об'єктів експертних досліджень у таких провадженнях, обґрунтовано доцільність проведення комплексних експертних досліджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кицелюк В. М. Особливості проведення огляду місця події під час розслідування порушень вимог пожежної безпеки // Прикарпатський юридичний вісник. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 3 (9). Т. 2. С. 226–230.
2. Кицелюк В. М. Спосіб вчинення порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки як елемент криміналістичної характеристики // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Херсон, 2015. Вип. 3–2. Т. 4. С. 202–207.
3. Кицелюк В. М. Особенности допроса при расследовании нарушений требований пожарной безопасности // Право и закон: междунар. науч.-практ. журн. Бишкек, 2016. № 3 (5). 76–83.
4. Кицелюк В. М. Можливості та особливості призначення судових експертиз під час розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки // Науковий вісник Дніпропетровського національного університету внутрішніх справ: зб. наук. пр. Дніпро, 2016. № 4 (84). С. 283–292.
5. Кицелюк В. М. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування порушень вимог пожежної безпеки // Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 6. С. 251–254. URL: <http://pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/81>.
6. Кицелюк В. М. Взаємозв'язок елементів обстановки вчинення порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Одеса, 2016. Вип. 23. С. 204–206.
7. Кицелюк В. М. Про комплексний характер експертних досліджень, що призначаються під час розслідування порушень правил пожежної безпеки // Правові засоби захисту прав людини в контексті трансформації українського суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (присвяч. міжнар. Дню захисту прав людини) (м. Київ, 10–12 груд. 2015 р.). Київ, 2015. С. 37–39.

8. Кіцелюк В. М. Тактичні особливості проведення огляду місця події при розслідуванні порушень вимог пожежної безпеки // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2016 р.) / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 95–99.

9. Кіцелюк В. М. До питання розмежування підпалів та порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки // Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 груд. 2016 р.) / [В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 270–273.

10. Кіцелюк В. М. Організаційні аспекти огляду місця події при розслідуванні порушень вимог пожежної безпеки // Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 груд. 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 126–128.

11. Кіцелюк В. М. Обстановка вчинення порушень вимог пожежної безпеки як елемент криміналістичної характеристики // Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики: тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 20 груд. 2016 р.). Харків: ХНУВС, 2016. С. 88–91.

12. Кіцелюк В. М. Особи, які можуть бути допитані під час розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки // Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 175–178.

13. Кіцелюк В. М. Дані про обстановку напередодні пожежі, які необхідно встановити під час розслідування порушень вимог пожежної безпеки // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 17–18 лют. 2017 р.). Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2017. С. 172–175.

14. Кіцелюк В. М. Типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 13 квіт. 2017 р.). Кривий Ріг, 2017. С. 135–138.

15. Таран О. В., Кіцелюк В. М., Грига М. А. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 47 с.

АНОТАЦІЯ

Кицелюк В. М. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертація є першим в Україні дослідженням теоретичних засад та практичних питань методики розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. У роботі сформульовано та обгрунтовано низку нових положень і висновків, що мають значення для криміналістичної науки, слідчої та судової практики. Визначено поняття та розкрито зміст елементів криміналістичної характеристики порушень вимог пожежної безпеки, а також доведено їх взаємозв'язок і взаємозумовленість. На основі аналізу кримінальних проваджень визначено найбільш поширені способи вчинення порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки та здійснено їх типізацію. Уточнено обставини, що підлягають встановленню, та окреслено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування. Виявлено особливості проведення огляду місця події, допитів та призначення експертиз у даній категорії проваджень і запропоновано відповідні рекомендації щодо удосконалення діяльності слідчого. Досліджено правові та організаційні засади взаємодії слідчого із суб'єктами, на які покладено забезпечення пожежної безпеки, виокремлено форми такої взаємодії.

Ключові слова: порушення вимог пожежної безпеки, кримінальне провадження, криміналістична характеристика, криміналістична методика, початковий етап розслідування, слідчі ситуації, слідчі (розшукові) дії, судова експертиза, взаємодія.

АННОТАЦИЯ

Кицелюк В. М. Расследование нарушений установленных законодательством требований пожарной безопасности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация является первым в Украине исследованием теоретических основ и практических вопросов методики расследования нарушений установленных законодательством требований пожарной безопасности. В работе сформулированы и обоснованы положения и выводы, имеющие значение для криминалистической науки, следственной и судебной практики. Показана степень изученности проблем расследования данных преступлений в трудах отечественных и зарубежных ученых и сделан вывод о необходимости

существенных доработок в методическом обеспечении таких расследований. Предложено определение криминалистической характеристики установленных законодательством требований пожарной безопасности как системы сведений о криминалистически значимых признаках данной категории нарушений и закономерных связях между ними, способствующих решению задач расследования данного вида преступлений, раскрыт ее элементный состав, содержащий обобщенные сведения о способе, обстановке совершения преступлений, личности преступника и потерпевшего.

Уточнены обстоятельства, подлежащие установлению на первоначальном этапе расследования. Определено, что их спецификой является необходимость сбора информации, характеризующей обстановку объекта накануне пожара в части уровня организации и соблюдения установленных законодательством требований пожарной безопасности.

На основе изучения практики расследования данных преступлений выделены наиболее распространенные способы их совершения, в частности: нарушения установленного порядка сохранения, использования и транспортировки пожароопасных веществ и материалов (27,3 %); нарушения правил пожарной безопасности в технологических процессах на производстве (24,2 %); нарушения при устройстве и эксплуатации электросетей и электроприборов (20,1 %); нарушения правил пожарной безопасности при использовании открытого источника огня (16,1 %); нарушения требований эксплуатации печного отопления (12,3 %).

Раскрыта специфика проведения допросов исследуемой категории производств, которые характеризуются обширным кругом допрашиваемых лиц: свидетели (лица, которые выявили и сообщили о пожаре; лица, которые находились на объекте перед пожаром; очевидцы); лица, ответственные за соблюдение правил пожарной безопасности на объекте, а также руководитель (представители администрации); руководитель и участники тушения пожара из состава пожарных подразделений; потерпевшие; специалисты и др.

Изучены особенности проведения осмотра места происшествия при расследовании таких нарушений, установлено, что выбор наиболее эффективных тактических приемов проведения данного следственного действия зависит от технических и функциональных характеристик объекта пожара (97,8 %), а также от степени определенности информации об очаге возгорания (95,4 %).

Установлено, что проведение большого количества разных видов судебных экспертиз является особенностью расследования данного вида преступных нарушений, а приоритетным выступает проведение комплексных экспертиз ввиду сложности и разнообразия объектов, подлежащих исследованию.

Ключевые слова: нарушения требований пожарной безопасности, уголовное производство, криминалистическая характеристика, криминалистическая методика, начальный этап расследования, следственные ситуации, следственные (розыскные) действия, судебные экспертизы, взаимодействие.

SUMMARY

Kitseliuk Vasyli. Investigation of violations of fire safety requirements established by the legislation. – Manuscript.

Thesis for PhD in Law, speciality 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational Search Activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

This thesis is the first Ukrainian monographic research of theoretical and practical issues determining the method of investigating violations of fire safety requirements established by the legislation. The paper formulates and proves a set of new provisions and opinions relevant to forensic science, investigative activity and litigation. The concept and the content elements of criminological characteristics of fire safety violations, and its interconnection are defined, also the features of detecting violations and organization of the investigation initial phase. The analysis of investigative practices singled out the most common methods of violations committal. The recommendations for the investigative (search) actions and other proceedings are provided, the use of specialized knowledge and investigator's interaction with the subjects tasked to monitor compliance with legislation on fire safety.

Keywords: violations of fire safety, forensic characteristic, forensic method, the initial stage of the investigation, investigative actions, examination, interaction, investigative environment, monitoring.